

بررسی جامعه‌شناختی نگرش به مهریه در میان دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی

افسانه توسلی*

عضو هیأت علمی دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهراء

لیلا فولادی

کارشناسی ارشد مطالعات زنان گرایش حقوق زن در اسلام دانشگاه آزاد علوم تحقیقات

مینا امان‌الهی

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مطالعات زنان دانشگاه الزهراء

چکیده

خانواده کوچک‌ترین نهاد و گروه اجتماعی است که زیربنای جامعه را تشکیل می‌دهد. اساس خانواده، برقراری پیوند زناشویی بین زوجین، و پذیرش حقوق و تکالیف مترتب بر آن است. در رابطه با حقوق زن بعد از ازدواج، به دو نوع حق تأکید شده است؛ حقوق مالی و غیرمالی. مهریه و نفقه از حقوق مالی مختص به زوج هستند. مسئله اصلی این مقاله، بررسی تأثیر عوامل مختلفی مانند جنس، سن، تحصیلات، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده، اعتماد اجتماعی، عرف، پایبندی به ارزش‌های دینی، همسالان و رسانه‌های جمعی بر نگرش افراد در خصوص کارکرد مهریه و عوامل تعیین میزان مهریه است. نمونه مورد مطالعه شامل ۲۶۱ نفر از دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی بودند. روش مطالعه اسنادی و پیمایشی و ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بود. نتایج حاکی از آن است که متغیرهای اعتماد اجتماعی، عرف، تحصیلات، پایبندی به ارزش‌های دینی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده، رسانه‌های جمعی، جنسیت، همسالان و سن ۶۵٪ از نگرش افراد در خصوص کارکردهای مهریه را تبیین می‌کنند که از بین آن‌ها، متغیر اعتماد اجتماعی بیش‌ترین سهم را داشته است. همچنین متغیرهای ذکر شده ۶۳٪ از نگرش افراد در خصوص عوامل تعیین میزان مهریه را تبیین می‌کنند که بین آن‌ها، متغیر عرف بیش‌ترین سهم را دارا است.

واژگان کلیدی

مهریه؛ جنسیت؛ حقوق زن؛ ازدواج؛ طلاق؛ دانشجویان

* نویسنده مسئول

مقدمه و بیان مسئله

جامعه مجموعه‌ای از افراد انسانی است که با نظامات و قوانین خاصی به یکدیگر پیوند خورده است (مطهری، ۱۳۷۱). ازدواج عبارت است از یک نوع عقدی که بین زن و مرد به طور رسمی و با عرف منعقد می‌شود. جانین عقد، متقبل یک سلسله تکالیف و مسئولیت‌هایی می‌شوند که ملزم به رعایت آن هستند (محسنی، ۱۳۷۹).

مهریه عبارت است از مال معین یا چیزی که جایگزین مال باشد و زوج مجبور به پرداخت آن می‌شود. مهریه حق کامل زن بر شوهر است که به تهیه و پرداخت آن مسئولیت دارد؛ مهر مالکیت شخصی زن پنداشته می‌شود و هیچکس حق تصرف در آن را ندارد. مهریه به‌عنوان یکی از حقوق مالی زن در جریان ازدواج، تاکنون کم‌تر مورد توجه منظرهای غیر حقوقی قرار گرفته است. ائمه و بزرگان همواره، سبک بودن میزان مهریه را به‌عنوان یک هدیه از طرف مرد توصیه کرده‌اند، ولی در گذر زمان مهریه به‌طور بی‌رویه افزایش یافته و به یک مسئله اجتماعی تبدیل شده است. مسئله اصلی در این مقاله، بررسی تأثیر عوامل مختلف بر نگرش افراد در خصوص کارکرد و تعیین میزان مهریه است. این عوامل مانند سن، جنسیت، سطح تحصیلات، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده، اعتماد اجتماعی، عرف، پایبندی به ارزش‌های دینی، همسالان و رسانه‌های جمعی است. در این میان پژوهش‌های بسیار اندکی بر روی موضوع مهریه و بررسی جامعه‌شناختی ابعاد این موضوع انجام شده است. و این مقاله از طرفی با کمبود منابع کافی در این زمینه مواجهه شده است.

اغلب مطالعات و پژوهش‌های انجام شده پیرامون مهریه جنبه حقوقی دارد و تحقیقات انجام شده در کشور از بعد جامعه‌شناسی بسیار اندک است. پژوهش‌هایی وجود دارد که به‌طور خاص به مسئله جامعه‌شناختی مهریه توجه کرده‌اند، از جمله امانی (۱۳۷۸) در پایان‌نامه خود تحت عنوان «مهریه: خاستگاه و دیدگاه‌ها» به بررسی مسئله مهریه و جایگاه آن در بین دانشجویان دختر و پسر اقدام کرده است. فرضیات در خصوص رابطه بین فکر تأمین اقتصادی زن، سطح اعتقادات دینی، ترس از فقدان سازگاری زناشویی احتمالی، سطح تحصیلات زوجین، منزلت خانوادگی با میزان مهریه تأیید شد، تنها فرضیه سن و میزان مهریه، در خلال آزمون‌های آماری تأیید نشده است.

محمدزاده (۱۳۸۰) نیز در پایان‌نامه خود تحت عنوان «مطالعه مهریه و عوامل مؤثر بر آن با

تحقیق عمل در شهر تبریز» به شناخت نقش مهریه به‌عنوان یک پدیده اجتماعی در امر ازدواج و تحولات آن در جامعه اقدام می‌کند و ضمن بررسی تاریخچه آن در ایران و جهان، به شناخت کارکردها و عوامل تأثیرگذار بر آن اقدام کرده است. نتیجه نهایی اینکه بین سطوح تحصیلات، محل سکونت، وضعیت اشتغال با میزان مهریه رابطه معنادار وجود دارد، اما بین اختلاف سن زوجین و میزان مهریه رابطه معنادار وجود ندارد و مهریه نه به‌عنوان یک تشریفات، بلکه به عنوان یک رسم و سنت مورد قبول افراد مورد مطالعه است.

میران پور (۱۳۸۵) در رساله خود تحت عنوان «بررسی نقش عرف در مهریه و نفقه از دیدگاه فقه و حقوق موضوعه» بیان می‌کند که جامعه و پدیده‌های آن همواره در حال حرکت و تحول هستند. از آن جا که فقه با جامعه و زندگی مردم سروکار دارد و بیش‌تر موضوع فقهی ماهیت عرفی دارند و عرفیات جامعه نیز در اثر تغییر جوامع به مرور دچار تحول و دگرگونی می‌شوند و عرفیات قدیمی جای خود را به عرفیات جدید می‌دهند. در این رساله آورده شده که فقه اگر بخواند همراه و راهبر جامعه باشد و آن را سامان دهد، باید احکام و قوانینی را صادر کند که هماهنگ با جامعه و نیازهای روز باشد؛ بنابراین، باید به عرف و آداب و رسوم جاری در زندگی اجتماعی مردم توجه و احاطه کامل داشته باشد؛ این رساله شامل چهار بخش می‌شود در بخش اول موضوع عرف بررسی شده است در بخش دوم و سوم به ترتیب موضوع مهریه و نفقه بررسی شده است و بخش چهارم به بررسی نقش عرف در مهریه و نفقه اختصاص یافته است.

آقامیری (۱۳۸۷) در پایان‌نامه خود «بررسی جامعه‌شناختی میزان آگاهی زنان از حقوق خود (نفقه، مهریه، شروط ضمن عقد)» تحقیقی را در میان دبیران زن آموزش و پرورش شهر تهران انجام داده که در این پژوهش به دنبال آن است که آیا متغیرهایی مانند سن، جنس، میزان تحصیلات و عوامل اقتصادی، اجتماعی و... بر میزان آگاهی زنان از حقوق خود تأثیر دارد؟

رئوفی (۱۳۸۸) در پایان‌نامه خود تحت عنوان «بررسی ابعاد اجتماعی و جمعیتی وضعیت مهریه در ایران» مطرح می‌کند که نقش و کارکرد مهریه در حفظ کانون خانواده، از عواملی است که اهمیت توجه به موضوع فوق را توجیه می‌کند و شناسایی تأثیر عواملی مانند اختلافات خانوادگی، فوت همسر، گرفتن طلاق و ضرب و جرح همسر بر اقدام برای مطالبه مهریه، از اهداف اجرای پژوهش بود. این رساله به روش اسنادی اجرا شده بود. بررسی نتایج

این تحقیق نشان دهنده این است که زنان جوان تمایل بیش تری برای اقدام به مطالبه مهریه خود دارند. متغیرسن زنان باسواد در اقدام به مطالبه مهریه نسبت به زنان بی سواد، پیشقدم هستند. درصد بالایی از این زنان امید دارند که با مطالبه مهریه، همسرانشان را به کانون خانواده بازگردانند. شغل زنان و همسرانشان نیز در اقدام به این عمل تأثیری ندارد. بیشترین علت مطالبه مهریه وجود اختلاف بین زوجین بوده است.

یوسف زاده (۱۳۸۷) در مقاله «پایش جامعه‌شناسی مهریه» کارکردهای اجتماعی مهریه را، ارضای نیاز فطری، بیمه اجتماعی، احساس امنیت نسبت به آینده ذکر کرده و عنوان می‌کند که در عصر کنونی میزان مهریه در حال افزایش است که پیامدهایی از جمله تغییر در نوع همسرگزینی، کاهش نرخ ازدواج، ایجاد خصومت و دشمنی، احتمال سوداگری و... را به همراه دارد.

مظفری (۱۳۸۷) نیز در مقاله‌ای با عنوان «وضع مالیات بر مهریه و آثار آن بر نهاد خانواده» به بررسی وضع مالیات بر مهریه و آثار آن بر نهاد خانواده اقدام کرده است. این پژوهش، توصیفی-تحلیلی است که به طور تطبیقی موضوع را از نگاه فقها و حقوقدانان مطالعه می‌کند. وضع مالیات برای مهریه‌های بالاتر از حد متعارف، ریشه در دیدگاه‌های فقهی ندارد و حتی با دیدگاه مشهور در فقه ناسازگار است.

سفیری، ودادهیر و طالبی (۱۳۸۸) نیز در مقاله‌ای با عنوان «برساخت اجتماعی و فرهنگی مسئله اجرای مهریه در ایران: مطالعه کیفی انگیزه‌های زنان شیرازی از به اجرا گذاردن مهریه‌های خود» به انگیزه‌های اجرای مهریه توسط زنان را بررسی می‌کند. این مقاله با هدف فهم برساخت اجتماعی اجرای مهریه در میان زنان درگیر با این مسئله و انگیزه‌های اصلی آنها از انجام دادن چنین عملی و با به‌کارگیری روش‌های پژوهش کیفی به‌ویژه «نظریه بنیانی» انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که زنان درگیر با مسئله اجرای مهریه روایت‌های گوناگونی از این موضوع و همچنین انگیزه‌های خود در به اجرا گذاردن آن داشته و مهریه را به مثابه ابزاری برای دستیابی به حقوق نانوشته خود تلقی می‌کنند؛ این زنان همچنین راه‌حل اصلی بهبود وضعیت زنان ایرانی و محو نابرابری‌های موجود جنسیتی را خوانش مجدد و تجدید نظر اساسی در مواد قانونی مربوط به زنان به‌ویژه در زمینه ازدواج و طلاق می‌دانند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مقالات و گفتگوها درخصوص افزایش مهریه سابقه طولانی

ندارد. نتیجه بررسی «سمینار بین‌المللی مطالعات خانواده درباره سنگینی مهریه و انحراف آن از مسیر طبیعی» نشان می‌دهد که ازدواج با مهریه سنگین، اکنون بیش از پیش افزایش یافته است. برخی از علل این افزایش عبارت هستند از:

۱- سطح تحصیلات: آمارها نشان می‌دهد که سطح تحصیلات زوجین در میزان مهریه نقش مهمی دارد. مطابق پژوهشی که در سال ۱۳۴۸ انجام شده است ۸۰٪ از میزان مهریه زنان بی‌سواد از پنج هزار ریال تجاوز نمی‌کند، اما مهریه زنان تحصیل کرده از پانصد هزار ریال غالباً تجاوز می‌کند (یوسف‌زاده، ۱۳۸۷: ۷). یکی از جامعه‌شناسان معاصر می‌نویسد: «... در سال‌های ۱۳۴۴-۱۳۴۰ در پژوهشی راجع به ازدواج و ویژگی‌های آن در ایران ملاحظه شد که میزان مهریه، شدیداً تحت تأثیر میزان تحصیلات است. همبستگی بین دو پدیده، مستقیم و هم جهت بوده؛ بدین معنا که هر قدر میزان تحصیلات بالاتر، به همان نسبت میزان مهریه افزایش می‌یابد، نتیجه آن که آموزش و تحصیلات بر مهریه تأثیر دارد» (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۲۵)

۲- نسیه بودن مهریه: به‌رغم ضعف توان اقتصادی مردان در پرداخت مهریه، به جهت تلقی نادرست مردان از فلسفه وجودی و وضعیت حقوقی مهریه و تسامح اکثر زنان در مطالبه و اخذ آن، هم‌چنان میزان مهریه به طور بی‌رویه افزایش می‌یابد، اکثریت جامعه معتقد هستند که «مهریه را چه کسی داده و چه کسی گرفته است؟» به همین دلیل این حق مالی را هیچ‌می‌انگارند و جز در موارد اضطرار هم‌چون طلاق بدان توسل نمی‌جویند (یوسف‌زاده، ۱۳۸۷: ۸).

۳- غلبه روحیات اقتصادی و نگرش‌های مادی: اشتغال بیرون از خانه و امکان ایفای نقش‌های متعدد در عرصه اجتماعی و دریافت پاداش‌های متناسب، پیامدهای اجتماعی و روانی برای زنان به وجود آورده است (شیخی، ۱۳۸۰: ۱۲۰-۱۱۵). عده‌ای از زنان به دلیل بهره‌مندی از استقلال اقتصادی توانستند در هنگام تنش در خانواده، ترک خانه را بر تحمل مشکلات آن ترجیح دهند، به تدریج این ذهنیت به وجود آمد که استقلال مالی زنان در مواقعی می‌تواند کارساز باشد. بدین جهت در صورت عدم اشتغال و استقلال اقتصادی، افزایش مهریه سهل‌الوصول‌ترین شیوه است (یوسف‌زاده، ۱۳۸۷: ۹)

۴- مهار طلاق و کنترل نوجویی‌های مرد: استواری خانواده در گذشته معلول تعهدات اخلاقی طرفین، قبح طلاق، شدت کنترل اجتماعی، انتظارات محدود بود، به همین دلیل مهریه و سایر الزامات حقوقی نقش چندانی نداشت؛ ولی در جامعه امروز به سبب تغییرات اجتماعی

عرف برای تثبیت این کانون به مقولاتی همچون افزایش مهریه توسل جسته‌اند.

۵- ارتقای منزلت اجتماعی زن: برخی از حقوق‌دانان اسلامی خواستگاری مرد از زن و فروتنی مرد را به‌رغم گردن‌فرازی طبیعی او، نشانه احترام به منزلت زن و استحکام خانواده می‌دانند و تمایل او به پرداخت مهریه قابل توجه را نشانه‌ای از علاقه‌مندی او و تأکید بر برتری منزلت زن بر می‌شمارند (شرف‌الدین، ۱۳۸۰: ۲۴۹).

۶- بالا رفتن هزینه‌ها و تشریفات ازدواج: افزایش مهریه، پیامد افزایش روزافزون هزینه‌ها و تشریفات متنوع و پرخرج ازدواج هم‌چون تهیه جهیزیه کامل به‌وسیله خانواده دختر را به دنبال دارد. به همین دلیل نظام اجتماعی موجود، مهریه را به‌عنوان سستی ملکی- مذهبی، مستمسک مناسبی برای جبران بخشی از هزینه‌ها تشخیص می‌دهد.

۷- شیوع ازدواج‌های برون‌فامیلی: در نظام‌های اجتماعی گذشته، ازدواج‌ها معمولاً درون‌گروهی بوده است، ولی تغییرات اجتماعی نظیر شهرنشینی، مهاجرت، تضعیف تعلق به آداب و سنن و... الگوی زناشویی را تغییر داد، به‌طوری که افراد به ازدواج‌های برون‌گروهی متمایل شدند، رواج ازدواج‌های برون‌فامیلی به سبب ضعف آگاهی از خواستگار، ضعف اعتماد، بیمناکی نسبت به آینده، از میان رفتن قبح طلاق و... پیوند زناشویی و همه عناصر آن از جمله مهریه را تغییر داده است.

۸- کمال‌یابی زن: مطابق این نظریه، افزایش مهریه از جمله تبعات ارتقای موقعیت زنان است که در فرآیند ازدواج نیز به‌عنوان یکی از مقاطع مهم زندگی، حقوق و امتیازات ویژه‌ای برای خود قائل است (یوسف‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۲).

دستیابی به مهریه‌های کلان ممکن است به نوعی پرستیژ و تفاخر اجتماعی تعبیر شود که زنان و جوانان در سن ازدواج بیش‌تر از هر گروه دیگر در معرض آن قرار می‌گیرند و بیش‌تر از هر گروه دیگر از آن تأثیر می‌پذیرند (محسنی، ۱۳۷۹: ۱۰۹).

۹- تقلید: مهم‌ترین عامل افزایش مهریه در سال‌های اخیر، تقلید یا همان چشم‌هم‌چشمی است به این معنا که فرد یا خانواده او وضعیت بالای مادی اقوام، همسایگان یا دیگران را ملاک قرار می‌دهد و به دست و پا می‌افتد که خود را هم‌تراز آن‌ها قرار دهد (انصاریان، ۱۳۷۶: ۳۵).

۱۰- گسترش وسایل ارتباطی و رسانه‌ها: در این خصوص نقش تعیین‌کننده‌ای داشته است. همین امر درباره اثرپذیری روستاها از شهرها نیز صدق می‌کند. ورود رسانه‌ها و نیز گسترش

راه‌های ارتباطی موجب شده است تا جوانان روستایی به دلایل مختلف از جمله ادامه تحصیل و اشتغال هرچه بیش‌تر به شهرها رفت و آمد کرده و به طور فزاینده‌ای از سبک زندگی آن‌ها تأثیر بگیرند. این تأثیرپذیری در صورتی تشدید می‌شود که برخی از جوانان همسران خود را از شهرها انتخاب می‌کنند (یوسف‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۴).

امروزه در تغییر و حرکت ارزش‌ها نوعی مسابقه برای دسترسی به ارزش‌های طبقه بالایی جامعه وجود دارد. قشر متوسط نه فقط آرزو دارند که مانند قشر بالا باشند، بلکه آن‌ها نیز در مسابقه برتری‌جویی می‌خواهند خود را از قشر پایین‌تر از خود متمایز کنند. سرایت پدیده‌های ارزشی از جانب قشر بالا به پایین و بالاحص به روستاها با گسترش وسایل ارتباطی از جمله تلویزیون و جاده بسیار سریع گردیده و موجب به هم زدن نظام اجتماعی آنجا شده است» (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۲۴۸).

۱۱- تضعیف اعتماد اجتماعی: طبق بررسی‌های به‌عمل آمده در شهر تهران میزان اعتماد اجتماعی در حد قابل توجهی پایین آمده است (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۱۰۹). بدیهی است که انسان‌ها در انجام معامله با افراد بیگانه یا ناشناس سعی می‌کنند میزان ریسک‌پذیری خود را به حداقل برسانند. ازدواج نیز یک نوع معامله میان دو طرف است؛ چون شناخت کافی از همدیگر ندارند، با توسل به مهریه‌های سنگین سعی در به حداقل رساندن خطرات احتمالی دارند. با مرور نظریه‌های جامعه‌شناسی و بررسی اجمالی آن‌ها به‌منظور کارکرد مهریه در جامعه ایران از نظریه‌های زیر بهره‌برداری شده است.

نظریه مبادله (فایده‌گرا):

در دید نظریه‌پردازان مبادله، انسان‌ها موجوداتی هستند که تلاش می‌کنند تا در یک وضعیت، منفعتی را جلب کرده و از سوی دیگر، هزینه‌ها را کاهش دهند. روابط اجتماعی عبارت هستند از مبادلاتی که بین عاملانی که برای گرفتن منافع از یکدیگر هزینه‌هایی را متحمل شده و نسبت هزینه و سود را محاسبه می‌کنند (ترنر، ۱۳۷۸: ص ۵۵).

نظریه کارکردگرایی:

طبق نظریه کارکردگرایی، هر فرهنگ مجموعه بهم پیوسته، یگانه و نسبتاً منسجمی است که باید آن‌را به‌عنوان یک کل ملاحظه و تبیین کرد، از این‌رو جدا کردن یک عنصر یا ویژگی

فرهنگی (همچون مهریه) یا یک نهاد از بستر آن، مانع از تبیین واقع بینانه آن خواهد بود، زیرا عناصر و ویژگی‌های فرهنگی در صورتی که خارج از موقعیت و جایگاه ساختاری خود در مجموعه و به گونه‌ای مستقل ملاحظه شوند، پدیده‌هایی بی‌معنا و تفسیرناپذیر خواهند بود (یوسف زاده، ۱۳۸۷: ۱۰؛ شرف‌الدین، ۱۳۸۰: ۴). دورکیم^۱ واضح این مفهوم، میان پدیده‌های کارکردی و انگیزش‌های فردی، آشکارا تمایز قائل می‌شود. در تبیین واقعیت اجتماعی، نشان دادن علت آن کافی نیست، بلکه ما باید در بیش‌تر موارد کارکرد آن واقعیت را در تثبیت سازمان اجتماعی نیز نشان دهیم (کوزر^۲، ۱۳۸۳: ۲۰۲).

ممکن است افرادی با انگیزه‌هایی مشخص به کارهایی خاص اقدام کنند؛ ولی پیامد رفتار آن‌ها مورد تأییدشان نباشد. کارکرد مهریه همان است که افراد در پی آن هستند، ولی در خصوص مهریه مواردی نیز وجود دارد که افزایش آن را در پی داشته که دلایل آن بر هیچ‌کس مشخص نیست (شرف‌الدین، ۱۳۸۰: ۴). رابرت مرتن^۳ این نوع کارکردها را کارکردهای پنهان نام نهاده است. کارکردهای پنهان بر نتایج نامرئی، آثار غیرمنتظره و رؤیت‌ناپذیر، عادات و رسوم اجتماعی دلالت دارد (یوسف زاده، ۱۳۸۷: ۸). مهریه در ایران کارکردهایی دارد که شامل:

مهریه مکمل سهم الارث زن است. سهم ارث زن در اسلام نصف سهم مرد است و علت آن، وضع خاصی است که زن از لحاظ مهریه، نفقه، سربازی و برخی قوانین جزایی دارد. اسلام مهریه و نفقه را اموری لازم و مؤثر در استحکام روابط زناشویی، تأمین آسایش خانوادگی و ایجاد وحدت میان زن و شوهر می‌شناسد (مطهری، ۱۳۷۱: ۲۳۷-۲۲۵، مطهری، ۱۳۷۸: ۲۳۸-۲۳۷، رک. جعفری، ۱۳۷۵: ۳۰۰، جوادی آملی، ۱۳۷۵: ۴۳۵). یکی از کارکردهای مهریه این است که مهریه وثیقه‌ای در مقابل حق طلاق است. برخی نیز مهریه را علاوه بر وثیقه مالی در مقابل حق طلاق مرد، ابزاری اقتصادی جهت کنترل تمایلات نوجویانه در جلوگیری از اعمال این حق به‌عنوان تنها راه پایان دادن به اختلافات فی‌مابین می‌دانند (مکارم شیرازی، ۱۳۶۶: ۲۶۴-۲۶۵، طالقانی، ۱۳۶۰: ۷۲). به‌نظر می‌رسد مهریه سیاستی اقتصادی برای توزیع ثروت است. امکان کار و فعالیت اجتماعی وسیع، امکان تحصیل و تراکم ثروت برای مردان و شکل‌گیری

1. Durkheim
2. coser
3. Merten

آثار سوء این توزیع ناعادلانه، تشریح مهریه را به‌عنوان یکی از سیاست‌های توزیعی برای انتقال و تعدیل بخشی از ثروت و امکان ایجاد مشارکت فعال اقتصادی برای زنان امکان‌پذیر می‌کند (محمدزاده، ۱۳۸۰: ۷۲). کارکرد دیگر مهریه پاسخی به هزینه‌های ضروری ثانوی است. از نظر برخی محققان فلسفه تشریح مهریه در نظام حقوقی اسلام، اتخاذ تدبیری حکیمانه با هدف تأمین نیازهایی است که در مرحله ثانویه قرار دارد و خارج از کادر نفقه قرار می‌گیرد. اهمیت این نیازها، محدودیت زن از مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی، انحصار موارد نفقه در تأمین نیازهای ضروری، تأمین هزینه ناشی از تحصیل، فقدان منبع مالی ویژه خصوصاً در اوایل ورود زن به زندگی مشترک یا ناکافی بودن آن و... موجب شده تا علاوه بر لزوم نفقه به‌عنوان راهی مطمئن در جهت تأمین ضرورت‌های تدریجی، حق ویژه دیگری نیز به نام مهریه، به‌صورت یک‌جا در اوان انعقاد ازدواج ملحوظ شود (شرف الدین، ۱۳۸۰: ۲۵۵). مهریه نقشی تقابلی با جهاز دارد برخی محققان پرداخت مهریه از سوی مرد را سیاستی اقتصادی با هدف پرداخت هزینه‌های ناشی از تأمین و تهیه جهاز می‌دانند. پرداخت مهریه از سوی مرد در حقیقت معادل قیمت اقلامی است که زن به اقتضای آداب و رسوم به خانه شوهر می‌برد. مهریه نقش بیمه اجتماعی زنان را دارد. در جامعه مازنان بیش از مردان از طلاق متضرر می‌شوند؛ زیرا آن‌ها در مقایسه با مردان بسیار کم امکان ازدواج مجدد دارند و معمولاً از منابع مالی یا شغلی سودآور بهره‌مند نیستند و از طرف دیگر زنان هیچ‌گونه بیمه اجتماعی ندارند. در این شرایط وصول مهریه، تا حدودی می‌تواند از مشکلات طلاق بکاهد (یوسف زاده، ۱۳۸۷: ۱۸، طالقانی، ۱۳۶۰: ۷۲). نقش دیگر مهریه راهی برای تثبیت غیر مستقیم خانواده (گسترده) است. گسترده بودن خانواده و به تبع آن مشترک بودن ثروت خانوادگی در عرف سنتی، همه اعضای خانواده را به نوعی درگیر ماجرای ازدواج هر یک از افراد ذکور می‌کرد. بازتاب طبیعی این مشارکت همگانی، تثبیت خانواده جدیدالتأسیس بود، چون‌که شوهر تنها در صورتی مجاز به طلاق یا ازدواج مجدد می‌شد که بتواند عمل خود را از نظر همه اعضا توجیه کند و چون تحقق این امر در عمل، با مشکلاتی مواجه می‌شد، اثر قهری این وضعیت به تثبیت غیر مستقیم کانون خانواده منجر می‌شد (یوسف‌زاده، ۱۳۸۷، ۷۱). همچنین مهریه می‌تواند ایجاد احساس امنیت نسبت به آینده کند. برخی از جامعه‌شناسان مهریه را یک وسیله تضمینی می‌دانند که در عین حال که هیچ ضمانت اجرایی ندارد؛ ولی یک احساس امنیت در فرد به‌وجود می‌آورد

(شرف‌الدین، ۱۳۸۰: ۵).

مهریه، پاداش فعالیت‌های مبتنی بر تقسیم کار طبیعی است. مهریه پاداشی است که از باب قدرشناسی از زحمات زن به او پرداخت می‌شود. برای آن که زن مزد کوشش‌های خود را تا حدی دریافت کند و کارهایش یکسره بدون فایده اقتصادی نباشد، برایش مهریه‌ای مقرر شده که شوهر مکلف به پرداخت آن است (محمدزاده، ۱۳۸۰: ۷۱).

نگرش هر فرد نسبت به یک موضوع، شخص یا یک شیء، لاقبل دارای ابعاد شناختی^۱، عاطفی^۲ و رفتاری^۳ است که در اثر تعاملات بین فردی و ارتباطات رو در رو یا با واسطه در جریان جامعه‌پذیری تکوین می‌یابد و سپس در طول زندگی دستخوش تغییر هم می‌شود. نگرش‌ها یک جنبه مهم از زندگی عاطفی و احساسی ما را تشکیل می‌دهند. ما نسبت به اشیاء، افراد و اندیشه‌ها نظرات خاصی داریم که ناشی از اطلاع، احساس و تمایل ما به انجام عملی درباره آن‌هاست. این‌گونه نظرها اغلب حتی تعیین‌کننده شیوه برخورد ما با آن اشیاء، افراد یا اندیشه‌هاست (کریمی، ۱۳۸۰: ۲۹۳).

دوستان، همسالان، گروه‌های اجتماعی که در آن عضو هستیم، رادیو، تلویزیون، اینترنت و پیام‌های بازرگانی همه به نوعی در این دنیا سعی دارند نگرش‌های ما را تغییر دهند یا ما را متقاعد به امری کنند.

عواملی که باعث می‌شوند متقاعدسازی و تغییر نگرش بهتر صورت پذیرد شامل چهار عامل اساسی است:

- ۱- پیام‌دهنده^۴
- ۲- محتوای پیام^۵
- ۳- رسانه^۶: رسانه‌هایی که قادر باشند ظاهر، طرز رفتار، لحن، حرکات و ژست‌ها را انتقال دهند در میزان متقاعدسازی و تغییر نگرش موفق‌تر خواهند بود. در این زمینه تلویزیون نسبت به روزنامه و رادیو رسانه قوی‌تری است.

1. Cognitive
2. Feeling
3. Action tendency
4. Messenger
5. Message contain
6. Media

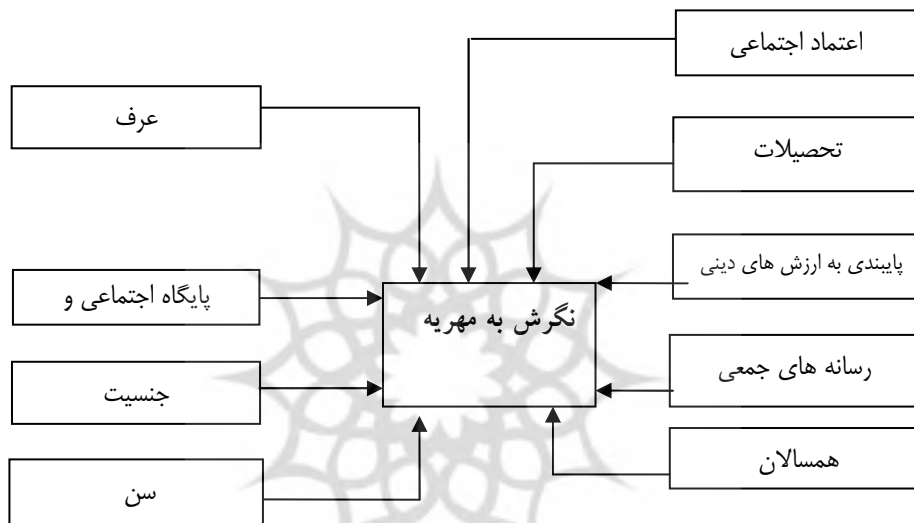
۴- پیام‌گیر^۱: پیام‌گیر فردی است که پیام را دریافت می‌کند. معمولاً تغییر نگرش جوان‌ترها بهتر و با امکان بیش‌تر رخ می‌دهد تا افراد مسن‌تر و از طرفی هر چه شدت نگرش پیام‌گیر بیش‌تر باشد (نگرشی که قصد تغییر آن را داریم) و پیام‌گیر بیش‌تر آن‌را مرور ذهنی کند امکان تغییر نگرش آن کم‌تر خواهد بود. عامل دیگری که در تغییر نگرش و متقاعدسازی نقش دارد میزان دانش و شناخت فرد پیام‌گیر است.

در این قسمت با بهره‌گیری از نظریه کارکردگرایی می‌توان جایگاه مهریه را در ارتباط با سایر عناصر موجود در نهاد خانواده، به‌عنوان یکی از نیازهای محوری در نظام اجتماعی موجود دریافت، اینکه چگونه به وجود آمده و چه کارکردهایی دارد. از طرف دیگر همه نظریاتی که در تبیین کارکرد مهریه در این مقاله ذکر شده است همانند جبران‌کننده نقصان سهم الارث زن، وثیقه‌ای در مقابل حق طلاق، جبران‌کننده هزینه‌های ناشی از تدارک جهاز، پاداش خدمات متنوع زن در دوره زناشویی در محیط خانه، سیاستی اقتصادی برای توزیع ثروت و ایجاد تعادل نسبی میان وضعیت مالی بین زن و مرد، تأمین اجتماعی برای جبران بخشی از خسارت و تبعات سوء ناشی از وقوع طلاق و وسیله تأمین هزینه‌های ثانوی خارج از محدوده نفقه واجب،... در چهارچوب نظریه کارکردگرایی جای می‌گیرد.

نظریاتی که اعطای مهر را هدیه‌ای بلاعوض و صرفاً به نشانه علاقه‌مندی و عشق مرد یا نمادی از صداقت و وفاداری او و به پاس قدرشناسی از اجابت دعوتش از سوی زن و نیز دیدگاهی را که مهریه را به بهای در اختیار گرفتن یک نیروی کار، پاداش خدمات مبتنی بر تقسیم کار طبیعی (همچون زایش و تربیت فرزند) تلقی کرده‌اند، می‌توان در چهارچوب نظریه مبادله فهمید. همچنین از دیدگاه مبادله افزایش مهریه قشر تحصیل‌کرده یا طبقه بالای جامعه تبیین شده است. مقدار مهریه در عین آنکه باید مانع طلاق شود یا طلاق را برای مرد مشکل کند، متناسب با موقعیت اجتماعی - اقتصادی زن هم هست و چون ازدواج، مبادله ارزش‌های مساوی است و به همسان‌گزینی گرایش دارد، مهریه زنان در طبقات و اقشار مختلف اجتماعی متفاوت است، اما معمولاً نقش مشکل کردن طلاق را در همه‌جا ایفا می‌کند. براساس مبادله‌ای بودن روابط، مهریه سنگین، جهیزیه سنگین می‌طلبد و چون مقدار جهیزیه تقریباً با مقدار نقدینه نسبت ثابتی دارد و چون مقدار مهریه و نقدینه که مرد می‌پردازد، با موقعیت اجتماعی زن و

شوهر ارتباط متناظر دارند، هماهنگی بین این سمبل با سمبل‌های دیگری، که حاکی از وضعیت اجتماعی-اقتصادی عروس و داماد است، ضروری به نظر می‌رسد.

مدل روابط علی متغیرها

فرضیه‌های پژوهش

- به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات افراد و نگرش به مهریه رابطه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد میان پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده و نگرش به مهریه رابطه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد عرف با نگرش به مهریه ارتباط دارد.
- به نظر می‌رسد بین پایبندی به ارزش‌های دینی و نگرش به مهریه رابطه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی افراد و نگرش به مهریه رابطه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین سن و نگرش به مهریه رابطه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد میان گروه همسالان و نگرش به مهریه رابطه وجود دارد.
- به نظر می‌رسد بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی و نگرش به مهریه رابطه وجود دارد.

- به نظر می‌رسد بین جنسیت افراد و نگرش به مهریه ارتباط وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با روش پیمایش و با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شد. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان دختر و پسر دانشگاه علامه طباطبایی بوده است. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد و براساس آن از میان ۲۱۷۵ نفر دانشجوی دانشگاه علامه طباطبایی با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۶۱ نفر (۱۹۸ نفر دختر و ۶۳ نفر پسر) انتخاب شدند.

مفاهیم و نحوه سنجش متغیرها

عرف: به معنای معروف و شناخته شده است. که می‌تواند شیء، آداب و رسوم یا عادات شایع میان مردم باشد. این متغیر با شاخص‌های نقش عرف در زندگی خانوادگی و اعتقاد به عرف اجتماعی در سطح سنجش ترتیبی سنجیده شده است.

اعتماد اجتماعی: به معنی داشتن حسن ظن فرد نسبت به سایر افراد جامعه است که این امر موجب گسترش و تسهیل هر چه بیش‌تر روابط اجتماعی فرد با آن‌ها و در نتیجه تقویت و تداوم روابط می‌شود. این متغیر با دو شاخص صداقت، تعهد در سطح سنجش ترتیبی سنجیده شده است.

همسالان: گروه هم‌طرازی هستند که بیش‌ترین نفوذ را در دوره نوجوانی اعمال می‌کند. این متغیر با شاخص‌هایی چون مشورت با دوستان و نقش آن‌ها در زندگی در سطح سنجش ترتیبی سنجیده می‌شود.

رسانه‌های جمعی: میزان استفاده از رسانه‌هایی همچون روزنامه، تلویزیون، رادیو، کتاب، اینترنت و ماهواره در سطح سنجش ترتیبی سنجیده شده است.

پایگاه اقتصادی- اجتماعی: منظور جایگاهی است که هر فرد در ساخت اجتماعی اشغال می‌کند که این جایگاه می‌تواند به او در ابعاد مختلف موقعیت خاصی دهد. این متغیر، از ترکیب سه شاخص شغل، تحصیلات و درآمد خانواده در سطح سنجش فاصله‌ای ساخته شد.

پایبندی به ارزش‌های دینی: ارزش‌های دینی از طریق سؤالاتی در سطح ترتیبی سنجیده

شده است. با دانستن اینکه فرد به چه میزان در قبال فرائض دینی (نماز و روزه)، شرکت در مراسم‌های مذهبی، اعتقاد به نذر و نیاز متعهد و معتقد است، پابندی به ارزش‌های دینی او بررسی شده است.

نگرش به مهریه با متغیرهای کارکرد مهریه و عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه سنجیده شده است، کارکرد مهریه با گویه‌های زیر قابل سنجش است:

مهریه به عنوان نشانه‌ای از عشق و علاقه مرد به همسر، تلاش مرد برای جلب رضایت عاطفی زن، قدرت زن و عدم تسلیم رایگان در مقابل دعوت مرد، مهریه نشانه صداقت مرد در امر خواستگاری از زن، برای استحکام علاقه خانوادگی، به عنوان مکمل سهم الارث زن، برای زن پشتوانه مالی، دستاویزی برای زن در مقابل حق طلاق که در اختیار مردان است، برای تأمین نیازهای زن پس از وقوع طلاق، نشانه ارج و احترامی است که مرد برای زن قائل است و ممانعت از گسستن پیوند زناشویی و تضمینی برای ازدواج است. عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه نیز باشاخص‌های تحصیلات عروس، چشم و هم چشمی و موقعیت اقتصادی خانواده داماد، موقعیت اجتماعی خانواده عروس، محل سکونت عروس، محل سکونت داماد، فخرفروشی و پرستیژ، نگرش دوستان، بالا رفتن هزینه‌ها و تشریفات ازدواج و بالا رفتن منزلت اجتماعی زن سنجیده شده است.

مسئله اعتبار به منظور دستیابی به اینکه ابزار سنجش چه چیزی را می‌سنجد و تا چه اندازه از لحاظ سنجش موضوع کارا بوده است، اهمیت می‌یابد. در این پژوهش نیز، درباره سنجش متغیرها به اعتبار صوری، بر نظر اساتید راهنما و مشاور تکیه شده است. مسئله دیگر، مسئله روایی و پایایی^۱ است. برای بررسی اینکه آیا روش انتخاب شده، موضوع مورد نظر را به‌طور دقیق می‌سنجد یا نه، روایی اهمیت پیدا می‌کند. روش‌های متعددی برای تعیین پایایی وجود دارد، یکی از روش‌های تعیین میزان روایی گویه‌ها، روش آزمون کرونباخ آلفا^۲ است. در این پروژه علل مؤثر در نگرش افراد در رابطه با مهریه و نفقه به‌وسیله یک پرسشنامه در یک جمعیت خاص اندازه‌گیری شده است، اما قبل از اجرا باید مطمئن باشیم سؤالاتی را که در پرسشنامه طرح کرده‌ایم با اطمینان بالایی این مشخصه را به درستی اندازه خواهند گرفت.

1. Reliability
2. Cronbach alpha method

همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود مقادیر آلفا برای متغیرها به دست آمده که دلیل بر تأیید پایایی پرسشنامه است.

آماره پایایی

متغیر	α کرونباخ	تعداد سؤالات
پایگاه اقتصادی - اجتماعی	۰/۸۰۲	۵
اعتماد اجتماعی	۰/۷۳۰	۴
گروه همسالان و دوستان	۰/۷۵۰	۲
استفاده از رسانه	۰/۶۳۷	۶
ارزش‌های دینی	۰/۷۳۹	۴
عرف	۰/۷۵۵	۳
میزان مهریه	۰/۸۵۴	۱۱
کارکرد مهریه	۰/۸۰۱	۱۱

همچنین تجزیه و تحلیل سؤال‌های پرسشنامه از طریق بررسی میزان هماهنگی درونی سؤالات و با استفاده از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ نشان داد که سؤالات پرسشنامه هماهنگی درونی دارد.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱: آزمون همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و وابسته

شماره	متغیرهای مستقل	متغیرهای وابسته	مقدار ضریب همبستگی پیرسون	سطح معناداری
۱	پایگاه اجتماعی و اقتصادی	عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه	-۰/۱۲۶	۰/۰۴۲*
		کارکرد مهریه	۰/۰۲۳	۰/۷۱۰
۲	تحصیلات	عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه	-۰/۱۶	۰/۸

۰/۰۰*	-۰/۲۱۶	کارکرد مهریه		
۰/۰۰۱*	۰/۲۰۸	عوامل تعیین کننده		
۰/۵۵۹	۰/۰۳۶	میزان مهریه	عرف	۳
۰/۴۶۱	-۰/۰۴۶	کارکرد مهریه		
۰/۰۸۳	۰/۱۰۸	عوامل تعیین کننده	پایندی به ارزش های	۴
۰/۰۰۰*	۰/۲۶۱	میزان مهریه	دینی	
۰/۰۰۰*	۰/۲۶۲	کارکرد مهریه		
۰/۲۷	۰/۰۶۹	عوامل تعیین کننده	اعتماد اجتماعی	۵
۰/۰۲۹*	-۰/۱۳۵	میزان مهریه	سن	۶
۰/۷۸۶	۰/۰۱۷	کارکرد مهریه		
۰/۴۰۹	۰/۰۵۱	عوامل تعیین کننده	گروه همسالان	۷
۰/۱۵۵	-۰/۰۸۸	میزان مهریه		
۰/۹۰۵	-۰/۰۰۷	کارکرد مهریه	میزان استفاده از رسانه	۸

با توجه به جدول فوق از بین متغیرهای مستقل، بین متغیر پایگاه اجتماعی- اقتصادی خانواده و عوامل تعیین کننده میزان مهریه با سطح معناداری ۹۵٪ رابطه وجود دارد و با توجه به منفی بودن علامت ضریب همبستگی بین دو متغیر رابطه غیرمستقیم برقرار است. همچنین بین متغیر عرف و عوامل تعیین کننده میزان مهریه با سطح معناداری (۹۹٪) رابطه وجود دارد و با توجه به مثبت بودن علامت ضریب همبستگی بین دو متغیر رابطه مستقیم برقرار است، به عبارت دیگر افراد با پایگاه اجتماعی و اقتصادی پایین تر و عواملی مانند تحصیلات عروس، چشم هم چشمی، موقعیت اقتصادی خانواده عروس و داماد، محل سکونت آنها، فخرفروشی و پرستیژ، دوستان، بالارفتن هزینه ها و تشریفات ازدواج، بالارفتن منزلت اجتماعی زن را در عوامل تعیین کننده میزان مهریه توسط زن مؤثر می دانند.

همچنین رابطه معناداری در سطح (۰/۹۹) بین متغیر تحصیلات با کارکرد مهریه و رابطه معناداری در سطح (۰/۰۲۹) بین متغیر سن با کارکرد مهریه وجود دارد که در هر دو این متغیرها با توجه به منفی بودن علامت ضریب همبستگی بین دو متغیر رابطه غیر مستقیم برقرار است و همچنین رابطه معناداری در سطح (۰/۹۵) بین متغیر گروه همسالان با نگرش درخصوص کارکرد مهریه وجود دارد که با توجه به مثبت بودن علامت ضریب همبستگی بین دو متغیر رابطه مستقیم برقرار است به عبارتی هرچه تحصیلات افراد بالاتر و سن آنها بیش‌تر باشد کارکردهای مهریه همچون نشانه ارج و احترام مرد به زن، جلب رضایت عاطفی زن، نشانه صداقت مرد در امر خواستگاری، مهریه به‌عنوان قدرت زن و عدم تسلیم رایگان در مقابل دعوت مرد، استحکام علاقه خانوادگی و تضمینی برای ازدواج، مکمل سهم‌الارث بودن زن، پشتوانه مالی و تأمین نیازهای زن پس از وقوع طلاق را اندک برآورد می‌کنند.

با توجه به جدول فوق مشاهده می‌شود متغیر اعتماد اجتماعی با نگرش درخصوص عوامل تعیین میزان و کارکرد مهریه رابطه دارد و با توجه به مثبت بودن علامت ضرایب همبستگی بین دو متغیر رابطه مستقیم برقرار است. همچنین با توجه به اینکه سطح معناداری بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی با نگرش افراد درخصوص کارکرد و عوامل تعیین میزان مهریه، کم‌تر از (۰/۹۵) نیست، رابطه معناداری بین دو متغیر مورد بررسی وجود ندارد.

رابطه بین جنسیت افراد و نگرش درخصوص عوامل تعیین میزان مهریه

جدول ۲: آزمون T-test برای بررسی اختلاف در نگرش دختران و پسران در خصوص مهریه

شماره	متغیر	مقدار آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری
۱	عوامل تعیین کننده میزان مهریه	-۲/۰۴۱	۲۵۹	۰/۰۴۲*
۲	کارکرد مهریه	-۱/۸۴۱	۲۵۹	۰/۰۶۸

با توجه به جدول ۲ مشاهده می‌شود سطح معناداری آزمون ۱ (۰/۰۴۲) کم‌تر از ۰/۰۵ است، با اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت نگرش پسران در مورد عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه نسبت به نگرش دختران اختلاف معناداری دارد.

بررسی مدل رگرسیون متغیر وابسته کارکردهای مهریه

جدول ۳: شاخصه‌ها و آماره‌های تحلیل رگرسیون چند متغیره

نتایج	آماره
۰/۶۷۵	R (ضریب همبستگی چندگانه)
۰/۶۵۱	R^2 (ضریب تعیین)
۰/۶۴۹	R^2 تعدیل یافته
۱/۳۷۹	خطای برآورد
۴۳/۱۶۹	مقدار آماره F
۰/۰۰۰	سطح معناداری

برای بررسی روابط بین متغیرها در رگرسیون چند متغیره از روش (Enter) استفاده شد که نتایج آزمون تحلیل رگرسیون بیان‌کننده آن است که ضریب همبستگی چندگانه ($R=0/675$) است. یعنی بین متغیرها ۶۷/۵٪ همبستگی وجود دارد. ضریب تعیین برابر با ($R^2=0/651$) گزارش شده است. این یافته بدین معناست که متغیرهای وارد شده به معادله تنها توانسته‌اند ۶۵/۱٪ از واریانس تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین کنند. ضریب تعیین تعدیل یافته ($R^2=0/659$) تعدیل یافته، ضریب مربع همبستگی تعدیل شده را نشان می‌دهد که در این تحقیق برابر است با ۰/۶۴۹؛ این معیار نسبت به R^2 دقیق‌تر است، زیرا الزاماً با افزایش تعداد متغیرهای مستقل افزایش نمی‌یابد. در حالی که مقدار R^2 تابع تعداد متغیرهای مستقل مدل است. معادله رگرسیونی خطای برآورد ۱/۳۷۹ را نشان می‌دهد. با توجه به سطح معناداری رابطه حاصل شده از آزمون F (مقدار آماره F برابر ۴۳/۱۶۹ است) نیز می‌تواند این‌گونه قضاوت کرد که حضور حداقل یکی از متغیر مربوطه در معادله معنادار است (سطح معناداری ۰/۰۰۰).

جدول ۴: ضرایب آزمون تحلیل رگرسیونی با متغیر وابسته نگرش در خصوص کارکرد مهریه

متغیرها	B بتا	خطای استاندارد	بتای استاندارد	T	سطح معناداری
عدد ثابت	۳۱/۴۲۹	۲/۲۶۶		۱۳/۸۶	۰/۰۰۰

عرف	۱/۸۷۴	۰/۶۴۶	۰/۲۸۸	۲/۸۵۷	*۰/۰۰۵
جنسیت	۰/۱۸۷	۰/۰۹۵	۰/۱۱۷	۲/۰۶۶	*۰/۰۴۲
تحصیلات	-۰/۳۸۴	۰/۱۲۰	۰/۱۷۱	-۳/۱۹۲	*۰/۰۰۲
اعتماد اجتماعی	۰/۳۵۹	۰/۰۷۱	۰/۴۲۶	۵/۰۵۸	*۰/۰۰۰
پایبندی به ارزش‌های دینی	۱/۴۱	۰/۵۸۰	۰/۱۶۸	۲/۴۳۲	*۰/۰۱۶
پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده	۱/۵۳۹	۰/۶۴۰	۰/۱۶۲	۲/۴۰۴	*۰/۰۱۷
رسانه‌های جمعی	۰/۰۳۶	۰/۱۷۲	۰/۰۲۴	۰/۲۰۹	۰/۸۳۵
همسالان	۰/۱۱۱	۰/۰۴۸	۰/۱۳۹	۲/۳۲۹	*۰/۰۲۱
سن	۰/۰۲۴	۰/۰۱۶	۰/۱۸۷	۲/۴۷۵	۰/۱۴۲

سطح معناداری متغیرهای عرف (۰/۰۰۵)، جنسیت (۰/۰۴۲)، تحصیلات (۰/۰۰۲)، اعتماد اجتماعی (۰/۰۰۰)، پایبندی به ارزش‌های دینی (۰/۰۱۶)، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده (۰/۰۱۷) و همسالان (۰/۰۲۱) کم‌تر از ۰/۰۵ است. بنابراین، می‌توان گفت با اطمینان ۹۵٪ متغیرهای فوق وارد مدل رگرسیونی می‌شوند. برای تعیین وزن تأثیرگذاری هر متغیر بر متغیر کارکردهای مهریه، از ضرایب استاندارد شده بتا استفاده می‌شود. به ترتیب اثرگذاری می‌توان گفت: متغیر اعتماد اجتماعی با وزن بتای (۰/۴۲۶) بیش‌ترین سهم را در نگرش افراد نسبت به کارکرد مهریه دارد و سایر متغیرها به ترتیب عبارت هستند از عرف (۰/۲۸۸)، تحصیلات (۰/۱۷۱)، پایبندی به ارزش‌های دینی (۰/۱۶۸)، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده (۰/۱۶۲)، همسالان (۰/۱۳۹) و جنسیت (۰/۱۱۷).

بررسی مدل رگرسیون متغیر وابسته نگرش به عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه

جدول ۵: شاخصه‌ها و آماره‌های تحلیل رگرسیون چند متغیره

نتایج	آماره
۰/۶۹۲	R (ضریب همبستگی چندگانه)
۰/۶۳۱	R^2 (ضریب تعیین)
۰/۶۰۴	R^2 تعدیل یافته
۱/۰۷۵	خطای برآورد
۳۸/۱۶۷	مقدار آماره F

برای بررسی روابط بین متغیرها در رگرسیون چند متغیره از روش (Enter) استفاده شد که نتایج آزمون تحلیل رگرسیون بیان‌کننده آن است که ضریب همبستگی چندگانه ($R=0/629$) است، یعنی بین متغیرها $62/9\%$ همبستگی وجود دارد. ضریب تعیین برابر با ($R^2=0/631$) گزارش شده است. این یافته بدین معناست که متغیرهای وارد شده به معادله تنها توانسته‌اند $63/1\%$ از واریانس تغییرات مربوط به متغیر وابسته را تبیین کنند. ضریب تعیین تعدیل‌یافته ($R^2=0/604$) تعدیل یافته)، ضریب مربع همبستگی تعدیل شده را نشان می‌دهد که در این تحقیق برابر است با $0/749$ این معیار نسبت به R^2 دقیق‌تر است. زیرا الزاماً با افزایش تعداد متغیرهای مستقل افزایش نمی‌یابد. در حالی که مقدار R^2 تابع تعداد متغیرهای مستقل مدل است. معادله رگرسیونی خطای برآورد $1/075$ را نشان می‌دهد. با توجه به سطح معناداری رابطه حاصل شده از آزمون F (مقدار آماره F برابر $38/167$ است) نیز می‌توان این‌گونه قضاوت کرد که حضور حداقل یکی از متغیرهای مربوطه در معادله معنادار است (سطح معناداری $0/000$).

جدول ۶: ضرایب آزمون تحلیل رگرسیونی با متغیر وابسته نگرش در خصوص عوامل تعیین میزان مهریه

متغیرها	B	خطای استاندارد	بتای استاندارد	T	سطح معناداری
عدد ثابت	۱/۱۶۵	۰/۵۵۱		۲/۱۱۳	۰/۰۳۶
عرف	۰/۴۹۶	۰/۱۰۵	۰/۲۹۶	۴/۷۲۶	۰/۰۰۰*
جنسیت	۰/۱۶۵	۰/۰۷۸	۰/۱۲۴	۱۱۱/۲	۰/۰۳۶
تحصیلات	-۰/۱۴۱	۰/۰۹۸	-۰/۱۰۷	-۱/۴۶۰	۰/۱۴۶
اعتماد اجتماعی	۰/۲۶۹	۰/۰۶۲	۰/۲۵۱	۴/۳۴۰	۰/۰۰۰*
پایبندی به ارزش‌های دینی	۰/۰۰۵	۰/۰۴۷	۰/۰۰۶	۰/۰۹۸	۰/۹۲۲
پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده	-۰/۰۶۹	۰/۰۶۵	-۰/۱۵۰	-۲/۵۹۷	۰/۰۱*
رسانه‌های جمعی	-۰/۴۴۸	۰/۱۴۶	-۰/۱۹۶	-۳/۰۶۶	۰/۰۰۲*
همسالان	۰/۰۲۹	۰/۰۴۰	۰/۴۲	۰/۷۱۹	۰/۴۷۳
سن	۰/۰۲۸	۰/۰۱۵	۰/۱۳۳	۱/۸۳۰	۰/۶۸

سطح معناداری متغیرهای عرف (۰/۰۰۰)، جنسیت (۰/۰۳۶)، اعتماد اجتماعی (۰/۰۰۰)، پایگاه اجتماعی (۰/۰۱)، رسانه‌های جمعی (۰/۰۰۲) است که با سطح اطمینان ۹۵٪ تأیید می‌شود. برای تعیین وزن تأثیرگذاری هر متغیر بر متغیر عوامل تعیین کننده میزان مهریه از ضرایب استاندارد شده بتا استفاده می‌شود. به ترتیب اثرگذاری می‌توان گفت: متغیر عرف با وزن بتای (۰/۲۹۶) بیش‌ترین سهم را در نگرش افراد نسبت به عوامل تعیین کننده میزان مهریه دارد و سایر متغیرها به ترتیب عبارت هستند از اعتماد اجتماعی (۰/۲۵۱)، رسانه‌های جمعی (۰/۱۹۶)، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده (۰/۱۵۰)، جنسیت (۰/۱۲۴).

بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش سعی بر آن بوده است که عوامل مؤثر بر نگرش افراد در خصوص کارکرد و تعیین میزان مهریه بررسی شود. با توجه به نظریات مختلف، تأثیر عواملی مانند سن، سطح تحصیلات، پایگاه اجتماعی و اقتصادی، اعتماد، عرف، پایبندی به ارزش‌های دینی، گروه همسالان و رسانه‌های جمعی بر روی نگرش افراد در خصوص کارکرد و عوامل تعیین کننده میزان مهریه بررسی شد. از آنجایی که همواره نوعی تفکیک در حوزه‌های مختلف جامعه، بین زنان و مردان وجود دارد، تأثیر جنسیت افراد نیز بر روی نگرش آن‌ها بر مهریه بررسی شد.

سپس تمامی متغیرهای مورد نظر در قالب یک مدل منسجم در ارتباط با متغیر تابع قرار گرفتند که هر یک مبین یک فرضیه است. به این ترتیب تعدادی سؤال و فرضیه پژوهش مطرح شد برای آزمون کردن این فرضیات نمونه‌ای با حجم ۲۶۱ نفر از دختران و پسران دانشگاه علامه طباطبائی انتخاب شدند، آن‌گاه به منظور جمع‌آوری و سنجش متغیر تابع و آزمون فرضیه‌های تحقیق پرسشنامه‌ای طراحی و اطلاعات لازم جمع‌آوری شد. پس از آن که از ابزارهای اندازه‌گیری اطمینان حاصل شد و اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شد، آزمون آماری متناسب با فرضیه‌های پژوهش به‌کار گرفته شد و در نهایت نتایج ذیل به‌دست آمد:

یافته‌های توصیفی پژوهش نشان داد که از ۲۶۱ نفر حجم نمونه، ۱۹۹ نفر (۷۶/۲٪) زن و ۶۲ نفر (۲۳/۸٪) مرد هستند و ۲۰۱ نفر (۷۷٪) مدرک لیسانس و ۶۰ نفر (۲۳٪) مدرک فوق لیسانس دارند.

طبق نتایج انجام شده در فرضیه اول می‌توان گفت بین میزان تحصیلات افراد عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه رابطه وجود دارد. هر چه تحصیلات افراد بالاتر باشد نگرش به کارکرد مهریه منفی خواهد بود، به عبارتی افراد با تحصیلات بالاتر کارکردهای مهریه منفی‌تر مانند نشانه ارج و احترام مرد به زن و جلب رضایت عاطفی زن، نشانه صداقت مرد در امر خواستگاری، مهریه به‌عنوان قدرت زن و عدم تسلیم رایگان در مقابل دعوت مرد، استحکام علاقه خانوادگی و تضمینی برای ازدواج و عدم گسستن پیوند خانوادگی، مکمل سهم‌الارث بودن زن، پشتوانه مالی و تأمین نیازهای زن پس از وقوع طلاق را برای استحکام زندگی خانوادگی، اندک برآورد می‌کنند.

در فرضیه دوم مبنی بر رابطه میان پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده و نگرش آن‌ها در خصوص مهریه دریافت شد که افراد با پایگاه اجتماعی و اقتصادی بالاتر، عواملی مانند تحصیلات عروس، چشم هم‌چشمی، موقعیت اقتصادی خانواده، محل سکونت آن‌ها، فخرفروشی و پرستیژ، دوستان، بالا رفتن هزینه‌ها و تشریفات ازدواج، عرف، بالا رفتن منزلت اجتماعی زن را به عنوان عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه مؤثر نمی‌دانند.

در فرضیه سوم مبنی بر رابطه عرف با عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه رابطه دریافت شد که هر چه افراد به عرف بیش‌تر پایبند باشند، عوامل مؤثری را که در بالا ذکر شد، در تعیین میزان مهریه مؤثرتر می‌دانند.

فرضیه چهارم مبنی بر پابندی به ارزش‌های دینی و رابطه آن با میزان و کارکرد مهریه با توجه به سطح معناداری تأیید نشد.

همچنین فرضیه پنجم مبنی بر رابطه اعتماد اجتماعی و نگرش افراد درباره مهریه ارتباط معناداری دریافت شد. هر چه اعتماد اجتماعی فرد بیش‌تر باشد، در تعیین میزان مهریه و نگرش مثبت به کارکرد مهریه مؤثرتر است. یعنی افراد با اعتماد اجتماعی بالا کارکردهای مهریه را در دوام و استحکام زندگی مؤثر می‌دانند.

در فرضیه ششم مبنی بر رابطه بین سن افراد و نگرش آن‌ها در خصوص مهریه این نتیجه حاصل شد که هر چه سن افراد بیش‌تر باشد نگرش منفی‌تری به کارکرد مهریه دارند؛ به عبارتی افراد با سن بالاتر کارکردهای مهریه را که در بالا ذکر شد برای زندگی، اندک برآورد می‌کنند. فرضیه هفتم مبنی بر رابطه بین گروه همسالان با میزان و کارکرد مهریه با توجه به سطح معناداری تأیید نشد.

فرضیه هشتم بین میزان استفاده از رسانه‌های جمعی با نگرش افراد در خصوص کارکرد و تعیین میزان مهریه با توجه به سطح معناداری رابطه معنادار وجود ندارد.

و همچنین فرضیه نهم: بین نگرش دختران و پسران در خصوص مهریه اختلاف معناداری وجود دارد. بدین معنی که دختران نگرش مثبتی نسبت به پسران در خصوص عوامل تعیین‌کننده میزان مهریه دارند. یعنی دختران بیش‌تر از پسران معتقد هستند که عوامل مؤثر بر میزان مهریه که در بالا ذکر شده در نگرش به تعیین میزان مهریه مؤثر است.

نتایج تحلیل رگرسیون با متغیر وابسته (کارکرد مهریه) و متغیرهای مستقل (اعتماد اجتماعی، عرف، تحصیلات، پابندی به ارزش‌های دینی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده، رسانه‌های جمعی، جنسیت، همسالان و سن) نشان داد که این متغیرها در کنار هم ۰/۶۵ از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند، که از بین آن‌ها، متغیر اعتماد اجتماعی بیش‌ترین سهم را داشته است.

نتایج تحلیل رگرسیون با متغیر وابسته (میزان مهریه) و متغیرهای مستقل (اعتماد اجتماعی، عرف، تحصیلات، پابندی به ارزش‌های دینی، پایگاه اجتماعی و اقتصادی خانواده، رسانه‌های جمعی، جنسیت، همسالان و سن) نشان داد که این متغیرها در کنار هم ۰/۶۳ از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. که از بین آن‌ها، متغیر عرف بیش‌ترین سهم را دارد.

منابع

- آقا میری، زرین تاج (۱۳۸۷). بررسی جامعه‌شناختی میزان آگاهی زنان از حقوق خود. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد علوم تحقیقات تهران.
- امانی، اعظم (۱۳۷۸). مهریه: خاستگاه و دیدگاه‌ها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.
- انصاریان، حسین (۱۳۷۶). نظام خانواده در اسلام، تهران: ام ابیها.
- ترنر، جانان‌تان (۱۳۷۸). مفاهیم کاربردهای جامعه‌شناسی، ترجمه محمد فولادی و محمد عزیز بختیاری. تهران: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- جعفری، محمدتقی (۱۳۷۵). ترجمه و تفسیر نهج البلاغه، تهران: دفتر نشر اسلامی.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۵). زن در آینه جلال و جمال، تهران: اسراء.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۸). آنومی یا آشفتگی اجتماعی، پژوهشی در زمینه پتانسیل آنومی در تهران، تهران: سروش.
- رئوفی، احمد (۱۳۸۸). بررسی ابعاد اجتماعی و جمعیتی وضعیت مهریه در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- ساروخانی، محمد باقر (۱۳۷۰). مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده، چاپ ۲، تهران: سروش.
- سفیری، خدیجه، و دادهیر، ابوعلی و طالبی اردکانی سمیه (۱۳۸۸). «برساخت اجتماعی و فرهنگی مسئله اجرای مهریه در ایران: (مطالعه کیفی انگیزه‌های زنان شیرازی از اجرا گذاردن مهریه‌های خود) فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴۴.
- شرف‌الدین، سید حسین (۱۳۸۰). تبیین جامعه‌شناختی مهریه در نظام حقوقی خانواده در اسلام، قم: انتشارات - موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- شیخی، محمدتقی (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی زنان و خانواده، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- طالقانی، سید محمود (۱۳۶۰). پرتویی از قرآن، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کریمی، یوسف (۱۳۸۰). روان‌شناسی اجتماعی، تهران: بعثت.
- کوزر، لوئیس (۱۳۸۰). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی. تهران: مجله علمی و فرهنگی.
- محسنی، منوچهر (۱۳۷۹). بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی در

- ایران، تهران: انتشارات گلبان شورای فرهنگ عمومی کشور.
- مطهری، حسن (۱۳۷۱). *نظام حقوق زن در اسلام*، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۳). *جامعه و تاریخ*، تهران: صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۸). *مجموعه آثار*، تهران: صدرا.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۶۶). *تفسیر نمونه*، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- میران پور، فاطمه (۱۳۸۵). *بررسی نقش عرف در مهریه و نفقه از دیدگاه فقه و حقوق موضوعه*، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- محمدزاده، حیدر (۱۳۸۰). *مطالعه مهریه و عوامل مؤثر بر آن با تحقیق عملی در شهر تبریز در سال ۱۳۸۰*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- مظفری مصطفی (۱۳۸۷). *وضع مالیات بر مهریه و آثار آن بر نهاد خانواده*. فصلنامه خانواده پژوهی، شماره ۱-۱۶ (ویژه نامه نقد و بررسی لایحه حمایت از خانواده).
- یوسف‌زاده، حسین (۱۳۸۷). *پایش جامعه‌شناختی مهریه، فصلنامه کتاب زنان*، شماره ۲۷: تهران

نویسندگان

afsaneh_tavassoli@alzahra.ac.ir

دکتر افسانه توسلی

afsantav@yahoo.com

عضو هیأت علمی دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی دانشگاه الزهراء (استادیار) معاون امور اداری مالی دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی و معاون پژوهشی دانشکده، مجری کارهای پژوهشی و طرح‌های دانشگاهی.

l.foladi@yahoo.com

لیلا فولادی

کارشناسی ارشد مطالعات زنان گرایش حقوق زن در اسلام دانشگاه آزاد علوم تحقیقات.

minaamanolahi@yahoo.com

مینا امان‌اللهی

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه الزهراء (س) گرایش زن و خانواده، مجری کارهای پژوهشی و همکاری در طرح‌های دانشکده با خانم دکتر توسلی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی